

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливості в Україні відповідно до європейських стандартів, яка була схвалена в 2006 р., одним із завдань завдання називає справедливість судової процедури [1, с. 26], що стосується також і процедури досудового слідства. Отже, дослідження повноважень слідчого на сьогодні є актуальним.

Повноваження слідчого розглядалися у працях А. А. Власова, О. П. Гуляєва, А. Я. Дубинського, В. С. Зеленецького, О. М. Ларіна, О. І. Литвинчука, О. Б. Муравіна, З. М. Онищука, В. В. Шимановського, С. Ф. Шуміліна та ін. Але залишається невирішеною проблема узгодження повноважень слідчого з повноваженнями інших органів, що провадять процес, таким чином, щоб забезпечити надійну систему гарантій захисту особи як від репресивних посягань з боку держави, так і від злочинних зазіхань.

Європейський Суд з прав людини постійно вдосконалює західно-європейське законодавство щодо обмеження прав людини і дає докладний опис вимог щодо процедури спостереження: 1) спостереження має вестися на підставі закону; 2) спостереження застосовується в разі необхідності захисту демократичних інститутів; 3) повинні існувати адекватні й ефективні гарантії проти зловживань при застосуванні будь-якої системи спостереження [2, с. 49–50].

Необхідність таких вимог очевидна й щодо процедури обмеження інших прав людини. Оскільки діяльність слідчого засновується на кримінально-процесуальному законодавстві та здійснюється лише у зв'язку з захистом прав і свобод осіб, то перші дві вимоги виконуються апріорі. Вимозі щодо адекватної й ефективної гарантії проти зловживань відповідає існування судового контролю на досудовому слідстві.

Тому метою даної роботи є дослідження обмеження повноважень слідчого щодо процесуальних рішень засобами судового контролю. Для досягнення даної мети необхідно виконати такі завдання: визначити природу судового контролю; дослідити достатність його застосування з метою обмеження повноважень слідчого.

Сутність судового контролю децю відрізняється від відомого контролю та прокурорського нагляду на досудовому провадженні. Він пов'язаний із реалізацією змагального методу у кримінально-процесуальній діяльності, що найбільш чітко відображається на досудових стадіях процесу при одержанні дозволу суду на проведення певних слідчих дій. Суддя діє як арбітр між сторонами, підтримує між ними рівновагу за скаргами та поданнями на досудо-

вому розслідуванні (за власною ініціативою та клопотаннями в судових стадіях процесу) [3, с. 342–343].

Так, при поширенні процесуального примусу слідчого на конституційні права та свободи громадян гарантією проти зловживань застосування такого примусу судовий контроль. Особливість судового контролю полягає в тому, що він гарантує не тільки законність застосування процесуального примусу, а й застосування його тільки в межах, необхідних для встановлення істини у кримінальній справі. Суд, даючи дозвіл на обмеження конституційних прав особи, гарантує відносно рівні умови для сторін кримінально-процесуального спору.

О. В. Хімичева поділяє засоби судового контролю на дві групи: попереджувальний та подальший контроль [4, с. 27], що відповідає поділу функцій суду у досудових стадіях на функцію судового контролю й судової перевірки; причому судова перевірка – це ревізія процесуальних дій і рішень особи, яка здійснює досудове слідство, у судовому засіданні за участю особи, яка звернулася до суду з відповідною скаргою, тоді як функція судового контролю полягає у прийнятті судом за результатами розгляду подання органу дізнання, слідчого або прокурора, а також аналізу зібраних у справі доказів, власного (судового) рішення про провадження відповідної слідчої дії, під час якої обмежуються конституційні права громадян [5, с. 110].

Здійснюючи судовий контроль, суд приймає рішення про дозвіл на обмеження конституційних прав щодо свободи та особистої недоторканності (ст.ст. 7-3, 165-2, 165-3, 205 КПК України), недоторканності житла (ст.ст. 177, 178, 190 КПК України), державної та банківської таємниці, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст.ст. 178, 187 КПК України).

На наш погляд, законодавець передбачив не всі випадки необхідності здійснення судового контролю на досудовому слідстві.

Так, у теорії кримінального процесу вже зверталася увага на необхідність застосування судового контролю при вирішенні клопотань, заявлених стороною захисту на досудовому слідстві. За ст.ст. 129, 221 КПК такі клопотання заявляються слідчому, який вирішує, задовольняти їх чи відмовити. Слідчий як представник сторони обвинувачення буде намагатися уникнути задоволення клопотання сторони захисту, тому сторона захисту знаходиться в невідповідних умовах. Отже, застосування судового контролю забезпечило б втручання посередника – суду, який прийняв би рішення з огляду на принцип змагальності [3, с. 314–315].

У Концепції реформування кримінальної юстиції України, яка була ухвалена у 2008 р., підкреслена необхідність встановити належну процедуру отримання безоплатної правової допомоги осо-

бами, які є потерпілими від протиправних посягань, та підозрюваними (обвинуваченими) у вчиненні карного діяння [6, с. 26].

Законодавець потурбувався про забезпечення захисника для обвинуваченого чи підозрюваного у разі їх відмови або в разі неспроможності запросити його через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин. Але виконання цієї вимоги закону покладене на сторону кримінально-процесуального конфлікту, інтереси якої суперечать інтересам підозрюваного чи обвинуваченого. Слідчий сам обирає собі супротивника і може використати це на свою користь у кримінально-процесуальному конфлікті. Забезпечення захисту особи, що притягується до кримінальної відповідальності, здійснюється представником сторони обвинувачення, що суперечить принципу змагальності на досудовому слідстві. Досвід застосування слідчими даного повноваження на практиці свідчить про існування таких проблем.

1. Законодавець передбачив призначення слідчим захисника через адвокатське об'єднання, зазначивши, що вимога слідчого є обов'язковою для керівника адвокатського об'єднання. Але через відсутність грошової винагороди за послуги в таких випадках керівники адвокатського об'єднання чинять опір усіма можливими засобами: уникають отримання листів слідчих із відповідними вимогами; не реєструють їх серед вхідних документів; відмовляють, посилаючись на ст. 43 Конституції України про забезпечення права на працю, що включає можливість заробляти собі на життя цією працею. Якщо ж адвокатські об'єднання дають позитивну відповідь на вимогу слідчого, їх дії оперативності, що негативно впливає на ефективність розслідування. Ця проблема є особливо актуальною при провадженні кримінальних справ щодо злочинів, учинених неповнолітніми, сім'ї яких, як правило, є неплатоспроможними. У зв'язку з відсутністю достатньої кількості захисників (особливість учинення таких злочинів – учинення їх за попередньою змовою групою осіб) при розслідуванні таких справ втрачається наступальність слідства, втрачається можливість зібрати докази для встановлення істини, відповідно закінчити розслідування у справі. Достатніх важелів для того, щоб змусити керівників адвокатських об'єднань належно реагувати, у слідчого немає.

2. Професійне спілкування слідчих та адвокатів інколи зумовлює виникнення між ними особистих стосунків, користуючись якими потім слідчий звертається до такого захисника за дружньою послугою взяти участь у «безоплатній» справі. Якість послуг захисника при цьому залишає бажати кращого. При формальному збереженні рівності сторін обвинувачення та захисту обвинуваченого чи підозрюваного залишається беззахисним перед слідчим та прокурором.

Гарантуючий вплив судового контролю мав би позитивний вплив при прийнятті слідчим рішень у кримінальній справі щодо призначення захисника та вирішив би існуючі проблеми. У разі необхідності призначення особі захисника слідчий повинен був би звертатися до суду з поданням. Суд своїм рішенням зобов'язав би державне або приватне адвокатське об'єднання забезпечити участь захисника у кримінальній справі, встановивши при цьому термін виконання рішення. Таким чином, керівник адвокатського об'єднання зобов'язаний був би виконувати рішення суду щодо надання безоплатних послуг, що узгоджується зі ст. 43 Конституції України. Також застосування судового контролю виключило б безпосереднє запрошення слідчим захисника у справі, що дозволить уникнути запрошення з огляду на особисті відносини.

На підставі проведеного дослідження можна дійти таких висновків:

1. Судовий контроль є гарантією законного застосування примусу на досудовому слідстві виключно у межах та на підставах, визначених законом.

2. Як гарантію збереження рівності сторін на досудовому слідстві доцільно застосувати судовий контроль при призначенні слідчим захисника обвинуваченому чи підозрюваному в разі їх відмови або в разі їх неспроможності запросити захисника через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин. Звернення слідчого може бути оформлене у вигляді подання. Таким чином, суд своїм рішенням зобов'яже державне або приватне адвокатське об'єднання забезпечити участь захисника у кримінальній справі, встановивши при цьому термін виконання рішення.

Подальші наукові розвідки за темою статті доцільно здійснювати за такими напрямками:

1) дослідження обмежень повноважень слідчого в результаті судової перевірки;

2) аналіз відповідальності слідчого за результатами судового контролю та перевірки.

Список літератури: 1. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 року №361/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – №19 – С. 23–37. 2. Погорелький М. Прослуховування телефонних розмов: європейські стандарти // Вісник прокуратури. – 2003. – №9(27). — С. 45–51. 3. Лобойко Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України: Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.09. – Дніпропетровськ, 2006. – 431с. 4. Химичева О. В. Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: Монография. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. – 287с. 5. Ахмадуллин А. С. Всесторонность, полнота и объективность в досудебных стадиях российского уголовного процесса. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 128 с. 6. Концепція реформування кримінальної юстиції України, схвалена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року №311/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – №27. – С. 20–29.

Надійшла до редколегії 04.11.08